

JOAN CREXELLS I EL PENSAMENT EUROPEU NOUCENTISTA

NORBERT BILBENY

No es pot separar el pensament i la personalitat intel·lectual de Joan Crexells i Vallhonrat (Barcelona, 1896-1926) del seu context europeu noucentista. És un pensador del i per al nou segle xx, un «noucentista», en el sentit més explícit i alhora amplificat del terme, en tant que pensador amb vocació contemporània i plenament cosmopolita, tot i la seva adhesió al nacionalisme català.

El segle xx que ell va conèixer haurà estat per a la història un segle curt. Es pot dir que comença el 1918, amb la fi de la Primera Guerra Mundial —quan Crexells tenia vint-i-dos anys—, i acaba el 1989, amb la caiguda del mur de Berlín. Un període global d'uns setanta anys, amb dues dècades d'esplendor cultural, els anys 20, en què el nostre personatge publica la seva obra, breu però intensa, i els anys 60, que ell no va conèixer, però en la qual li pertocava de donar probablement el millor de la seva trajectòria professional.

El marc europeu posterior al Tractat de Versalles estava caracteritzat per la caiguda dels imperis continentals, el reconeixement de noves nacionalitats, la fundació de la Societat de les Nacions, l'increment de la lluita de classes, l'emergència dels totalitarismes, la radicalització de l'esquerra, i el creixement del deute econòmic i la inflació, entre d'altres trets sobresortints. Crexells és un testimoni i un analista d'aquest temps, davant del qual pensa que un retorn de la filosofia a l'objectivitat del coneixement i el sentit constructiu de l'acció n'ha d'oferir una guia sòlida i engrescadora al mateix temps.

Crexells va escriure una tesi en filosofia, diversos articles d'aquest gènere i molts petits assaigs, generalment apareguts a la premsa periòdica, en els quals deixa apuntada la sortida intel·lectual a la crisi material i moral amb què s'obrí el segle xx. Tot això queda recollit als quatre volums de les seves obres completes¹. Però una manera al

1. Joan CREXELLS, *Obra Completa (II): Cròniques europees. Berlín-Londres, 1920-1926*, Barcelona: La Magrana, 1997, amb un pròleg de l'autor d'aquest article. L'esmentada *Obra completa* inclou quatre volums, i es publicà entre 1996 i 1999.

meu parer molt aclaridora per comprendre la posició del nostre personatge és tenir en compte, per començar, el segon volum d'aquestes obres completes, aquell en què trobem les seves «Cròniques europees», escrites entre el 1920, quan s'inicia la seva corresponsalia a Berlín, i el 1926, data de la seva mort, després d'un temps d'haver exercit la crònica i el comentari periodístic des de Londres: com veiem, les dues grans capitals europees de l'època de postguerra. En realitat, Crexells duu a terme un periodisme de síntesi. D'una banda, realitza la crònica política i econòmica de la nova situació; de l'altra, en fa l'anàlisi cultural i filosòfica, servint-se dels seus feia poc acabats estudis en filosofia a la Universitat de Barcelona. Aquí va tenir mestres com Serra Húnter i Tomàs Carreras i Artau; fora de la universitat, va ser ajudant d'Eugeni d'Ors al seu Seminari de Filosofia.

Joan Crexells va col·laborar principalment en el diari *La Publicitat*, que en aquells moments representava l'opinió del catalanisme intel·lectual, arrel·lertat a l'entorn d'Acció Catalana, un grup de joves escriptors i professionals escindits de la Lliga Regionalista, en disconformitat amb el caire conservador i promonàrquic d'aquest partit, el de Cambó i Prat de la Riba, aquest últim ja desaparegut. Pel que fa a la qualitat dels seus col·laboradors i a la seva significació en el panorama cultural i polític català, aquest diari és comparable als setmanaris, una mica més endavant, a finals dels anys 20, *L'Opinió*, de caràcter polític, i *Mirador*, amb un contingut més literari. El primer director de *La Publicitat* va ser Lluís Nicolau d'Olwer, i alguns dels seus redactors foren Carles Soldevila, Jaume Bofill i Mates i Antoni Rovira i Virgili. Hi col·laboraren, entre d'altres, Carles Riba, J. V. Foix, Tomàs Garcès, Pau Vila, Pere Bosch Gimpera, Pompeu Fabra. En foren corresponsals, per exemple, Josep Carner, Josep Maria de Sagarra i el mateix Crexells.

L'experiència d'aquest jove filòsof —recordem que va morir als 30 anys d'edat—, com a corresposnal en dos observatoris europeus tan privilegiats com Berlín i Londres, va ser en el seu moment excepcional, i encara avui és, també, instructiva, per les conclusions que se n'extreuen. Berlín, situem-nos-hi, era la capital de la potència vençuda a la Primera Guerra Mundial. Londres era la capital de la potència vencedora. Ara bé, a l'inrevés d'allò que seria pronosticable respecte d'un corresposnal en aquests llocs, Crexells ens presenta la llavors República de Weimar com un escenari de la modernitat política, i el Regne Unit, d'un altre cantó, com un món supervivent del classicisme intel·lectual. Només cal repassar els personatges referits per Crexells en els seus escrits i els comentaris que els dedica. Pel que fa a Alemanya, sovint es refereix al socialista Ebert i al nacionalista Hindenburg, o fins a Rosa Luxemburg. En l'àmbit intel·lectual, ens parlàrà, per exemple, de l'assagista polític Kautsky, el filòsof Cohen, el

dramaturg Wedekind, l'economista Hilferding i el mateix Einstein. Pel que fa al Regne Unit, sovint es referirà al liberal Lloyd George, al laborista Macdonald, al conservador Winston Churchill, als economistes Keynes i Marshall, al filòsof Russell i als escriptors Chesterton i G. B. Shaw, entre d'altres.

Tot i que Crexells visqué més temps a Alemanya, va ser, en canvi, un anglòfil. En aquest sentit, tenia una doble vocació. D'una banda, la d'*observer* (amb aquest pseudònim signava els seus articles de crònica econòmica). És a dir, tractava de mantenir una actitud de distanciament crític, de «guaita», com també s'atribuïa Eugeni d'Ors a ell mateix, en allò que constituïa un dels posats característics de l'intel·lectual noucentista, el qual havia de mostrar el seu predomini sobre els fets i les obres de la realitat (l'«arbitrarisme» defensat per D'Ors des del seu *Glossari*). D'altra banda, Crexells posseïa l'actitud pròpia d'un *gentleman*, per damunt de qualsevol altra pretensió moral, ja que no sols tenia una mentalitat aliena a la religió, sinó al fet de presentar-se com a partidari de qualsevol ideologia o concepció filosòfica determinades. A part d'això, hi ha uns trets que acompanyen el seu tarannà intel·lectual, ben reflectits ja des dels seus primers escrits, com és que era un irònic, però no un cínic, i un escèptic, de cap manera un dogmàtic. Les seves traduccions i comentaris del Plató dels *Diàlegs* socràtics li permeteren expressar aquesta peculiar idiosincràsia, d'altra banda inhabitual, fins llavors, a la cultura catalana, pels llargs segles de dogmatisme i censura, quan el socratism i la crítica eren, si més no, impossibles d'exercir. I, si he dit que la personalitat de Crexells s'assemblava a la d'un *gentleman*, s'ha de puntualitzar tot seguit que no en presumia, com correspon a un tipus com aquest: és a dir, no *fa*, afectadament, de *gentleman*, sinó que ho *és*.

«Hi ha en català —escriu, recordant-nos-ho— una frase amb la qual es pot fer vacillar la posició de tot home del nostre país. Aquesta frase és: “Poseu-vos al meu lloc”. El català té el do de la ubiqüitat sentimental. Es col·loca en tots els llocs imaginables. Això és la causa, potser, del nostre fracàs com a polítics. Exactament el contrari passa amb l'anglès. Per a l'anglès, l'únic lloc existent és el seu. No hi ha res que tingui ni una ombra de justificació, llevat de la seva posició. Si el valor moral de les accions rau en la netedat de consciència, els anglesos són inatacables. Dins de la consciència d'un anglès, l'actitud d'Anglaterra en cada moment és l'única moralment possible. No vol pas dir això, és clar, que no compreguin l'opinió contrària. La comprenen com es comprèn un teorema matemàtic. És a dir, no des del lloc del contrari, sinó des del lloc imaginari d'on es comprenen les matemàtiques, que deu ser “més enllà del cel”, allà on Plató assegura que hi ha les idees. Un lloc de pures intel·ligències on no hi ha passió ni calor sentimental. La passió i l'ardor sentimental,

els serveixen per a les opinions pròpies. Vull dir que una opinió és vista exclusivament de fora i l'altra, exclusivament de dins.»² En certa manera, Crexells es retrata en aquest passatge ell mateix. Malgrat la seva joventut, Crexells escriu amb un aplom i una manca d'afectació —a diferència, això últim, del seu mestre, l'afrancesat Eugeni d'Ors— que el destaquen per damunt de la seva generació, sense concitar odís, sinó l'admiració de tothom.

Crexells va anar a Londres no sols com a corresponsal, sinó per estudiar la llavors nova disciplina d'Estadística Econòmica, amb l'objectiu de preparar-se per a unes oposicions en aquesta matèria a Barcelona. Va fer els seus estudis amb el professor Pearson, de l'University College de Londres. Abans, a Barcelona, és probable que contactés amb el filòsof anglès Bertrand Russell, quan aquest va donar unes conferències en aquesta ciutat, convidat per Eugeni d'Ors, i sobre les quals el jove Crexells va fer un acurat resum, publicat a la revista *Quaderns d'Estudi*. A l'entremig, el nostre filòsof es posà en contacte epistolar amb Russell per tal d'aconseguir una beca d'especialització en filosofia a Anglaterra, però la sol·licitud no prosperà per part de l'administració catalana.

Pot ser que sigui sorprenent per a algú que Crexells, filòsof, traductor de Plató, i corresponsal de premsa, s'interessés per damunt de tot, allò primer, per l'economia i, més concretament, per l'estadística. No és un contrast massa exagerat en un home de lletres com ell? Deixant de banda les seves pròpies conveniències personals, l'interès de Crexells per l'economia tenia, probablement, una justificació intel·lectual i fins i tot filosòfica, en aquell moment. Era una manera més de pensar amb radicalitat, és a dir, a fons, la cultura europea de postguerra. De fet, ja va escriure articles de tema econòmic uns anys abans de casar-se; la progressiva professionalització —sense deixar mai la filosofia— en aquest àmbit no es devia, per tant, a cap necessitat *pro panem lucrando*. Com dic, formava part de les inquietuds intel·lectuals de l'autor, tan variades com es vulgui, però sempre a l'entorn del pensament.

El coneixement econòmic permetia trobar les claus que li faltaven al filòsof per comprendre el marc i els corrents subterrànics de la postguerra europea. El fenomen del crèdit, per exemple, feia pensar que evitaria la guerra, o contribuiria a acabar-la abans, i, en canvi, va fer que s'allargués. El fenomen de la inflació, d'altra banda, —i que tantes reflexions va desvetllar, alhora, en Josep Pla— introduïa en la ment dels europeus la pertorbadora idea que ja no hi havia unitat de mesura, tant en la moneda com en el patró or. L'augment dels pagaments de guerra i el deute, en general, feien augmentar alhora l'emissió de

2. «L'anglès polític», *La Publicitat*, 10 de juliol de 1924.

moneda i la desestabilització, tant econòmica com del malestar general. Pensem, mentrestant, en les implicacions socioculturals directes d'aquesta trepidant depreciació del diner. Un dels primers fets resultants és el trasllat a Nova York del centre de gravetat econòmica mundial. Londres ja no és el «banquer del món». Un altre fet bàsic és la pèrdua de la capitalitat política europea representada per París, ara repartida entre Londres i Berlín.

Però Joan Crexells viu la pèrdua de seguretats com el jove i el filòsof que era. No reacciona de manera pessimista, sinó en sentit constructiu matisat, com li era habitual, per la ironia i la perspectiva *sub specie aeternitatis*, que li feien posar com a referent constant els clàssics grecs. Així, davant dels fets adversos de la política i l'economia, com la crisi de l'Estat democràtic i la pèrdua dels patrons monetaris, Crexells es mostra partidari d'un liberalisme polític avançat, però a la vegada escèptic amb els valors del capitalisme i de qualsevol règim de llibertats que ignori la igualtat. En un altre ordre de coses, el de la cultura i la filosofia, reacciona amb una contenció semblant. Així, davant de l'esfondrament de l'ideal mediterrani i classicista, tan acaronat pels noucentistes de la seva generació, i també davant de les tendències irracionalistes del pensament filosòfic de postguerra, decidirà escriure en favor del retorn a l'objectivitat com a guia del coneixement i de l'acció; però aquesta proclama, la contraresta amb un escepticisme similar, pel que fa ara als suposats valors del progrés occidental i de les conseqüències morals de la ciència. La teoria de la relativitat no ens ha fet millors que els grecs, ens ve a dir en el seu conegut article *La història a l'inrevés*, del 1925. Si no fos perquè és una contradicció, podríem dir que el jove Crexells pensa la sortida filosòfica a la crisi europea com un entremig d'objectivisme i relativisme. El primer englobaria el coneixement i l'acció ordenadora; el segon, la reflexió i la moral. És un pensador que «creu» en les «veritats absolutes» de la lògica i l'evidència, com ensenyen els matemàtics i científics moderns, però al mateix temps que sembla «saber» de la perennitat de la saviesa dels clàssics, per als quals no hi ha res d'absolut en allò humà i tot depèn d'un matis, un angle de visió.

Els anys vint varen contemplar, com els nostres, avui, uns nous protagonistes internacionals. En els darrers temps hem vist, per exemple, desaparèixer la Unió Soviètica, créixer el poder econòmic del capitalisme asiàtic i consolidar-se l'hegemonia militar i política dels Estats Units. Però aquells anys de Crexells portaren canvis en el panorama internacional no menys espectaculars: l'esfondrament dels imperis europeus, l'afirmació dels Estats Units com a potència econòmica i el trasllat de la capitalitat política europea a Londres. Alhora, i de la mateixa manera que el nostre temps pateix amenaces generals, com les de les identitats integristes i el fonamentalisme del dòlar, els

anys vint hagueren de fer front al fenomen totalitarista. Crexells ja es va referir a Lenin com al «cap de l'Imperi Soviètic», i a Hitler, molt abans que arribés al poder, com en un element «reaccionari».

El filòsof català té un gran interès per Alemanya, però en desconfia globalment. En particular, després de la mort d'Ebert i l'elecció de Hindenburg com a nou president. Sospitava d'aquest personatge pel seu passat militar, ja des de l'antiga guerra francoprussiana. Efectivament, Hindenburg serà qui nomeni canceller a Hitler, tot i que Crexells ja no pogué veure-ho, perquè havia mort set anys abans. Però en el moment d'ascens de Hindenburg, el jove pensador es pregunta què cal fer amb Alemanya. «Jo crec —escriu, premonitòriament, el 1925— que actualment Alemanya es troba en el mateix estat que es trobava en 1864. El programa dels pròxims cinquanta anys per a Alemanya és, al meu entendre, el següent: primerament hi haurà una guerra de rectificació de fronteres amb Polònia o potser Dinamarca o Txecoslovàquia. Aquesta guerra serà el paral·lel de la de 1864 amb Dinamarca, i de 1866 amb Àustria. Guerres que serviran per a assegurar el prestigi d'Alemanya i donar-li l'hegemonia de l'Europa central. Seguirà a aquesta guerra una guerra amb França, destinada a fer passar el valor d'Alemanya de potència continental a potència mundial. Serà el paral·lel de la guerra del 70. Passada aquesta guerra, es reproduiran els postulats de la guerra de 1914 i vindrà l'encontre amb Anglaterra (...) L'elecció de Hindenburg no revela res que no sabéssim. Ni tampoc altera res: no altera la política pròxima d'Alemanya, que és una política de pau, ni la política llunyana, que és una política de guerra; ni la política de França, que és una política de por; ni la política d'Anglaterra, que és una política de confiança en les pròpies forces.»³

Crexells veu en l'Alemanya de postguerra un país en expansió, però no preparat políticament. Les qualitats polítiques que pugui tenir ho són més dels individus que del sistema i el règim resultants. En contrast, veu el Regne Unit com una societat políticament dotada, sobretot perquè existeix un instint polític general. Vegi's el comentari dedicat a Churchill com a home casolà, amb unes paraules que no podrien ser aplicades, per exemple, a Bismarck: «La primera condició que cal a un candidat que vol guanyar és cercar-se bons col·laboradors. Mr. Churchill els té de primera. El seu primer col·laborador és la seva muller, que l'acompanya a tots els mítings. Per comprendre tot el valor d'aquesta col·laboració, cal afegir que Mrs. Churchill, ultra ser una de les dones boniques d'Anglaterra, ha estat molt coneguda, de soltera i de casada, per ésser una excel·lent jugadora de tennis. Un altre col·laborador és un dels seus fills, de catorze o quinze anys, que també l'acompanya als mítings per donar el darrer toc a aquest aspec-

3. «L'elecció de Hindenburg», *La Publicitat*, 30 d'abril de 1925.

te familiar. Però els col·laboradors més importants de Mr. Churchill són: el joquei Donoghue, guanyador tres anys seguits del Derby, que s'anuncia que es presentarà la vetlla de les eleccions al costat del candidat en un míting públic, i les girls del Daily's Theatre, un famós teatre d'opereta que té fama de cercar coristes boniques, que s'han de fer retratar classificant-li la correspondència.»⁴

És a dir, en els anglesos, pensa el nostre escriptor, hi ha una resistència comprovada a «fer experiments» en la política, encara que es posseeixin idees noves, com fan els laboristes. En política, escriu Crexells, cal «mantenir-se en el terreny actual fins que el nou ideal s'hagi tornat inevitable». D'aquesta manera, concorda amb la política laborista de després de la Guerra Europea: «Noteu que el partit laborista atenua la seva posició per presentar-se al poble, i com l'atenua encara més per governar.» Cosa que li fa veure un paral·lelisme entre l'Anglaterra dels anys 20 i l'Atenes de Pericles, totes dues caracteritzades per un imperi democràtic a redós d'una política del sentit comú. «Anglaterra –afirma– té moltes característiques d'Atenes.» De fet, sosté Crexells, tant el Partit Laborista com el Partit Conservador apliquen al Regne Unit una política liberal semblant. Mentrestant, tot-hom diu que el Partit Liberal és superflu, però en realitat és un partit necessari, justament perquè els dos primers són dos partits reformistes de gestos previsibles. Els «superflus», en un sentit liberal ideològic, serien més aviat aquests dos grans.

L'ideal polític de Crexells és el de la democràcia amb educació. També Isaiah Berlin demanava, uns anys després: «Llibertat, Igualtat i...Cortesia». És un ideal noucentista. Es tracta de mantenir en la vida pública i en la privada el sentit de les proporcions i de saber evitar fer el ridícul. Però, malgrat aquesta disposició que sembla que portaria Crexells cap al conservadorisme polític, el fet és que confessa més admiració per Macdonald i el Partit Laborista que no pas per Churchill i els partits Liberal i Conservador. El líder laborista és socialista, però alhora de tarannà liberal; és nacionalista, però en el marc del caràcter internacional de la política; i és pacifista. Això, diu Crexells, no és cinisme, sinó «sentiment dels matisos», o també «principi de relativitat». «El govern laborista –escriu a tall de mostra de la seva actitud– no ha trencat la tradició dels governs anglesos. La concepció política tradicional dels governs anglesos es basa en el principi que la política és un art que s'aplica a coses absolutament temporals i contingents com són els Estats. Per tant, que no ha d'aspirar a procedir a cada moment com si la realitat es regís o anés a regir-se dintre poc temps segons els principis de la veritat absoluta i eterna.»⁵

4. «Un home d'estil», *La Publicitat*, 19 de març de 1924.

5. «Els punts forts i els punts febles del govern laborista», *La Publicitat*, 9 d'abril de 1924.

Ara bé, aquesta relativitat no s'acaba amb ella mateixa. Té les seves pròpies conseqüències: «(...) per exemple, se'n treu la conseqüència que un Estat no pot aspirar a una seguretat absoluta i eterna, sinó relativa i temporal. Per tant, a Anglaterra li convé una Alemanya forta per a evitar el perill francès, encara que una Alemanya forta sigui el dia de demà un perill per a Anglaterra...»⁶. No és, el de Crexells, un relativisme cínic, sinó irònic, és a dir, que no fa dogma d'ell mateix. Al mateix temps, no desdiu de la joventut i el caràcter generalment optimista del nostre personatge. Tot allò que en filosofia el fa ser un defensor de l'objectivisme, i en política en clau catalana un partidari del nacionalisme catalanista democràtic.

Als anys 20, a l'endemà de la crisi espanyola del 1917 i de la Guerra Europea, i també per causa d'elles, la política catalana contempla la recuperació del nacionalisme i la radicalització del moviment obrer. L'obra de Bofill i Mates, com la del seu contemporani Rovira i Virgili, és la més ordenada expressió d'aquest tombant, pel que fa al catalanisme polític. Però també en aquest àmbit hauríem de tenir en compte les idees polítiques d'altres autors doctrinalment «menors», i això no obstant assimilables als anteriors, en raó de la seva formació intel·lectual, del seu liberalisme obert, sovint, als problemes socials, i, naturalment, del seu nacionalisme. És la generació dels Crexells, Estelrich, Nicolau d'Olwer, Pi i Sunyer, Vandellós, Folguera, Riba, Foix... Universitaris influïts pel clima del noucentisme, ben aviat professionalitzats en el món de l'alta administració, de la docència o de la cultura, i pràcticament constituïts com a minoria dirigent de la política i de la cultura catalanes de la Segona República. Molts d'ells es movien a l'entorn d'Acció Catalana i s'iniciaren a les pàgines de *La Publicitat*. Es volien cosmopolites i avançats en el terreny dels costums i de les idees. Per això abraçaran la causa republicana i en certa manera se sentiran portadors d'un nou humanisme que compatibilitza l'exercici professional i la vocació universalista. Sense desdir, però, d'aquesta buscada integralitat, fins i tot estimulants-la, trobem alhora la causa comuna que aquella generació —«neonoucentista», segons Joan Fuster— havia fet del nacionalisme català, ara revifat per Bofill i per Rovira. Tot això en un moment en què la voluntat d'autonomia política col·lectiva començava a ser, a Catalunya, un fet popular, i, nogensmenys, un fet reconegut internacionalment. Era, doncs, el catalanisme dels intel·lectuals.

A part d'Eugeni d'Ors, la política, substancialment el catalanisme, va interessar d'altres filòsofs catalans de principis del segle xx. De segell tradicional, com Ramon Turró, fundador i president de la Societat Catalana de Filosofia (1922), que va publicar, entre d'altres,

6. *Ibidem*.

el primer assaig modern de filosofia escrit en català: *Els orígens del coneixement: la fam* (1910), una interessant investigació d'epistemologia genètica. Molt poc després d'aquesta data, el 1912, es dona un fet encara més revelador en la recuperació no sols del català, sinó del catalanisme, en la filosofia universitària. Tomàs Carreras i Artau, amb Jaume Serra Húnter, estrenen com a catedràtics la primera secció de Filosofia de la Universitat de Barcelona, i ho fan sota l'advocació de Xavier Llorens i Barba, amb l'afany no solament de manifestar-se favorables al catalanisme polític, sinó, singularment, de voler-se justificar en una tradició acadèmica: prou discreta, és veritat, però l'única que els era possible de reprendre ⁷.

El mateix Serra Húnter havia publicat, l'any 1900, un abrandat article sobre *Filosofia del catalanisme*. Aquest, com a «corrent d'època», crea una «...espècie d'ambient moral que, en posar-se en contacte amb l'esperit, l'arrenca del seu quietisme produint primerament la combinació de diferents parers, l'harmonia de diverses intel·ligències, la unió de nombroses aspiracions i en darrer lloc la implantació o la reaparició d'una idea». Així, el catalanisme és, pels seus orígens, una «idea indígena» i alhora, pels seus resultats, una «idea Universal»; o una mediació entre la vida individual i la vida cosmopolita.

Dos deixebles de Serra Húnter van seguir el filòsof en aquest respecte pel mitjà nacional: dins la universitat, Francesc Mirabent, notable professor d'Estètica, i en el camp de l'assaig el nostre Joan Crexells. Tot i que va morir molt jove, Crexells va desplegar una selecta i fecunda activitat humanística, com a traductor dels clàssics grecs i estudis de temes econòmics i filosòfics. S'havia destacat, el 1918, com a autor d'un avançat projecte de Pla d'Estudis de Filosofia, presentat al Segon Congrés Universitari Català, anticipant-se, per tant, a l'aprovat finalment per la Universitat Autònoma dels anys trenta. Però ens referirem només a la seva reflexió política ⁸.

Membre d'Acció Catalana, col·laborador de *La Publicitat* i de la prestigiosa *Revista de Catalunya*, principalment, Crexells va publicar diversos articles polítics, alguns de llarga extensió, on sovintejaven tres motius de preocupació: el nacionalisme d'emancipació, els fonaments ètics de la democràcia i la crítica de les concepcions finalistes de la història. Sense arribar a l'escepticisme d'altres liberals, Crexells juga freqüentment a la ironia i al cultiu de la paradoxa, que amb un

7. Vid. Norbert BILBENY, *Filosofia Contemporània a Catalunya*, Barcelona: Edhasa, 1985, p. 83 i ss.

8. Vid. *Ibidem*. 317 ss. També de N. BILBENY: *Joan Crexells en la filosofia del Noucent*, Barcelona: Dopesa, 1979; «Memòria de Joan Crexells, filòsof català», *Revista de Catalunya*, 109: 11-25, 1996; «L'obra completa de Joan Crexells», *Serra d'Or*, 490: 50-52, 2000; «Joan Crexells», a Pompeu CASANOVAS, ed., *Filosofia del segle XX a Catalunya: mirada retrospectiva*, Sabadell: Fundació Caixa Sabadell, 2001, pp. 85-95; «Cent anys de filosofia catalana», *L'Avenç*, 243: 42-48, 2000.

estil planer i precís –s'emmotlla a un cert tipus d'intel·lectual anglès: ell mateix va introduir la filosofia de Bertrand Russell a Espanya– li són definitivament característiques. A l'*Anàlisi dels fonaments d'una actitud nacionalista* (1922) defensa els «ideals» del nacionalisme anticolonial com a legítim plantejament: *de fet* els ideals actuen a la història. Aquesta no obeeix cap pla natural, però tampoc cap disseny metafísic. La nació, tal com mantindrà en un text posterior (*El cos immortal i l'ànima mortal*, publicat pòstumament el 1928), és com un «sentiment del jo» col·lectiu. Pot romandre, per tant, com a cos, però no com a subjecte: cal només que els seus habitants tinguin memòria i voluntat col·lectiva. Amb tot, la intervenció més incisiva aleshores va ser un seguit d'articles en polèmica amb Francesc Cambó, *L'endemà de les festes* (1923), després que aquest manifestés la incapacitat econòmica de Catalunya per a esdevenir independent.

Crexells el contesta sense miraments: «Crec que és molt interessant aquest problema. Justament, el punt flac de la política de la Lliga ha estat que ha tingut un tal horror a aquesta possibilitat que sempre se l'ha tret del davant sense dedicar-li cap mena d'atenció. Tota la política de la Lliga ha estat determinada en darrera instància per aquest horror. Ell és la causa de la vacil·lació constant de la Lliga tant en la fonamentació teòrica de la pròpia actitud com en la conducta política. Ell és també potser la causa de la relativament escassa eficàcia de la seva actuació. Fins i tot, certes formes vagues de sentiment iberista que en algun moment poden semblar espontànies fins al mateix que les té, i que sofriren, el mateix que el senyor Cambó –cal reconèixer-ho així–, Prat de la Riba i Maragall, s'expliquen per aquest terror a la independència. Ara bé; ens havem d'habituar a pensar en la possibilitat d'una independència. Hi ha molta de gent que em diran de seguida que en això hi ha pensat molt. Però si volem ésser sincers amb nosaltres mateixos, havem de dir obertament que amb aquesta possibilitat gairebé ningú no hi ha pensat seriosament. Se n'ha parlat per espantar els castellans o els catalans.»⁹

Si bé no tots els catalanistes són independentistes, Espanya, continua Crexells, no té el mateix atractiu per a tots els catalans. El fet, però, és que hi ha també raons econòmiques i financeres –que l'autor exposa amb l'ajut d'estadístiques– per justificar la viabilitat i l'avantatge de la independència de «tots els països de llengua catalana» junts. Poques vegades, amb arguments a la mà, s'haurà fet un retret tan fort i clar al regionalisme com el protagonitzat, en suport del nacionalisme, per aquest jove filòsof-economista. És clar que Crexells treballa amb les dades d'una època concreta, però el desafia-

9. J. CREXELLS, «L'endemà de les festes», *La Publicitat*, 10 de febrer de 1923. A aquest article en següen tres més amb el mateix títol.

ment racionalista, tan poc «patrioter» i sense concessions a la «prudència política», amb què l'escriptor defensa la seva idea, no està pas obligat per cap circumstància donada, fora, és clar, de la dependència de Catalunya, que ell rebutja, per exemple, en escriure: «El raonament de certs grups regionalistes, en el fons no és altre que el següent: estem units a Espanya econòmicament; una separació política no faria més que complicar la situació econòmica de Catalunya sense disminuir la dependència mútua de Catalunya i Espanya, car aquesta dependència està basada en fets econòmics i no polítics. Contra aquesta tesi (barreja de Marx i Buckle) cal sostenir que fins en el cas que fos cert que estem lligats econòmicament de faísó indissoluble a Espanya, això no implica que no hi hagués cap guany a la nostra independència. Entre la dependència econòmica i la dependència política hi ha, tanmateix, certa distància. El nostre país pot viure en una estreta col·laboració econòmica amb Espanya i en una perfecta independència política. Se'm dirà: i si Espanya no volgués aquesta col·laboració econòmica? Espanya no podria deixar de voler-la, perquè a ningú és més útil que a ella. Uns moments de vacil·lació, un boicot patriòtic que al cap de dos dies s'hauria de rectificar i prou. Els polítics espanyols haurien de veure que és millor salvar-se, bo i salvant l'enemic, que ensorrar-se bo i ensorrant-lo. La política és l'art de fer viure les nacions i no de fer-les morir.»¹⁰

A partir de Crexells i de la seva generació es començarà a pensar, a Catalunya, tant en el terreny intel·lectual com en el polític, que una cosa és la democràcia i una altra és el liberalisme. Però també, superat el discurs de Prat de la Riba i del regionalisme en general, que hi ha un nacionalisme conseqüent, independentista, i un altre, l'«altre», el més estès i permanent, el qual manté el catalanisme en una indefinició constant que ja li és característica.

10. *Ibidem*, IV.